

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923

Вавілова А.С.

ОСОБЛИВОСТІ НЕВРОТИЧНИХ ПРОЯВІВ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ В СИТУАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ

Вавілова А.С. Особливості невротичних проявів перфекціонізму в ситуації досягнення. У статті розкрито особливості невротичних проявів перфекціонізму, що виникають у студентів у ситуації досягнення у зв'язку з домінуванням однієї з мотиваційних тенденцій – на досягнення успіху чи уникнення невдачі. В процесі дослідження використовувались психометричні методики з дослідження перфекціонізму, невротичних проявів та мотивації досягнення, які досліджувані проходили в умовах ситуації досягнення (ситуація здачі екзамену) та у фоновій ситуації. Для цілей психодіагностики також було використано авторську методику з виявлення типів перфекціонізму. На основі результатів дослідження побудовано модель виникнення невротичних проявів у зв'язку з перфекціонізмом у ситуації досягнення.

Ключові слова: перфекціонізм, невротичні прояви, мотивація досягнення, досягнення успіху, уникнення невдачі, дезадаптація.

Вавілова А.С. Особенности невротических проявлений перфекционизма в ситуации достижения. В статье раскрыты особенности невротических проявлений перфекционизма, которые возникают у студентов в ситуации достижения в связи с доминированием у них одной из мотивационных тенденций – на достижение успеха или избегания неудачи. В исследовании использовались психометрические методики выявления перфекционизма, невротических проявлений и мотивации достижения, задания которых испытуемые выполняли в ситуации достижения (ситуация сдачи экзамена) и в фоновой ситуации. Для целей психодиагностики также была использована авторская методика по выявлению типов перфекционизма. По результатам исследования построена модель возникновения невротических проявлений в связи с перфекционизмом в ситуации достижения.

Ключевые слова: перфекционизм, невротические проявления, мотивация достижения, достижение успеха, избегание неудачи, дезадаптация.

Постановка проблеми. Перфекціонізм є одним із важливих особистісних феноменів та характеризується великою кількістю підходів до визначення та вивчення. Сучасне суспільство та швидкий темп життя висувають особливі вимоги до формування певних параметрів особистості, які сприятимуть більш адаптивному та ефективному існуванню і взаємодії у відповідних соціальних умовах. За таких умов особливої актуальності набуває дослідження феномену перфекціонізму, оскільки він відображає і, водночас, сприяє руху особистості в напрямку самовдосконалення. Перфекціонізм тісно пов'язаний із особливим видом мотивації особистості, яка актуалізується в різних ситуаціях, що постають перед нею на кожному кроці сучасного життя і вимагають мобілізації внутрішніх ресурсів та зусиль для отримання бажаних результатів та реалізації поставлених цілей. Поведінка людини в ситуації досягнення демонструє рівень її домагань, прагнення до досягнень та бажання визнання чи підкорення задуманих вершин. З одного боку, перфекціонізм у своїх конструктивних формах може сприяти досягальній активності особистості, спрямовувати зусилля на досягнення високих результатів. Проте, часто перфекціонізм набуває деструктивних форм, що не лише перешкоджають адаптації людини в соціумі, а й призводять до невротизації, відчуття внутрішнього дискомфорту та порушення рефлексії власних бажань і можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до проблеми перфекціонізму та його дослідження у сфері психології розпочалися з середини минулого століття в зарубіжній психології, коли К. Хорні здійснила перші наукові теоретичні розвідки в цій галузі. Термін перфекціонізм у 60-ті роки вперше застосував М. Холлендер для позначення такої риси характеру, яка проявляється у повсякденній практиці пред'явлення до себе більш високих вимог виконання діяльності, ніж того потребують обставини [7, с. 216].

У рамках когнітивної психології Д. Бернс розглядав перфекціонізм як «мислення в категоріях «все або нічого», за якого прийнятними є лише два варіанти виконання діяльності – повна відповідність високим стандартам або повний крах» [7, с. 218–219].

І. П. Ільїн визначає перфекціонізм як прагнення особистості приводити результати будь-якої своєї діяльності у відповідність до найвищих еталонів; це потреба у досконалості продуктів своєї діяльності [5]. Тобто автор акцентував увагу на перфекціонізмі як одному з видів максималізму, прагнення до досягнення найвищого рівня в руслі самовдосконалення. Такої ж думки дотримуються і канадські психологи П. Х'юїтт і Г. Флетт, які тлумачать перфекціонізм як прагнення людини бути досконалою і бездоганною у всьому [10, с. 160].

На думку І. І. Грачової, системоутворюючими характеристиками перфекціонізму виступають прагнення до самовдосконалення та ідеали, прийняті особистістю. Обираючи власний ідеал, зразок для наслідування, перфекціоніст обирає власний життєвий шлях, що впливає на його особистісний розвиток [4, с. 8].

Більшість авторів вважають, що перфекціонізм можна розглядати на різних рівнях: як конструктивну характеристику, що сприяє досягненням, та як деструктивний конструкт. Так, в авторській моделі Р. Слейні розрізняв адаптивний та дезадаптивний перфекціонізм [14, с. 51–52]. Р. Хілл у власній моделі продовжив ідею рівневого вивчення перфекціонізму і виділив два фактори вищого порядку: адаптивний (добросовісний перфекціонізм) і дезадаптивний (самооцінюючий) перфекціонізм. До першого ввійшли організованість, прагнення до досконалості, планування та високі стандарти до інших. До другого потрапили стурбованість помилками, румінація і батьківський тиск [11]. Тобто, виходячи з поглядів автора, адаптивний перфекціонізм виступає основою орієнтації на високі досягнення, цілеспрямованої організації поведінки з реалізації задуманих цілей, тоді як дезадаптивний перфекціонізм пов'язаний з деструктивними рисами особистості.

У підході Н. Г. Гаранян з опорою на західні когнітивні і біхевіоральні моделі були виділені наступні компоненти перфекціонізму: «завищені домагання і вимоги до себе», «селектування інформації про власні невдачі і помилки», «поляризоване мислення за принципом «все або нічого» і «контроль над почуттями», «сприймання інших людей як тих, що делегують високі очікування» і «постійне порівнювання себе з іншими з орієнтацією на полюс найуспішніших» [2, с. 206–207].

Модель спочатку була розроблена в клінічному контексті і в цілому була орієнтована на перфекціонізм як клінічний феномен. Пізніше автори спробували виділити адаптивну і дезадаптивну форми перфекціонізму і запропонували конструкт здорового перфекціонізму, що має протилежні щодо клінічного перфекціонізму характеристики: реалістично високі стандарти, зрілі адаптивні когнітивні схеми, точні уявлення про очікування оточуючих, адекватна оцінка людських можливостей, «здатність до децентрації» і відсутність постійного порівняння себе з іншими, ставлення до помилок як до норми. На відміну від адаптивної форми, клінічний перфекціонізм супроводжується психологічними проблемами особистості, відсутністю конструктивних форм поведінки та реальних результатів діяльності у поєднанні з завищеними стандартами та самокритикою. Людина потрапляє в «замкнене коло», де завищені прагнення до досягнення фруструються власними ж неконструктивними когнітивними схемами та алгоритмами поведінки [1, с. 25–26].

Досліджуючи сутність перфекціонізму, канадські психологи П. Хьюїт та Г. Флетт [3, с. 76–78] виділили два рівні цього феномену: здоровий і невротичний.

Здоровий перфекціонізм породжується конструктивним прагненням особистості до самовдосконалення і виявляється в потребі до саморозвитку та покращенні результатів діяльності, а також отримання людиною задоволення від якісно виконаної роботи. При цьому особистість спроможна визнавати факт існування меж власної продуктивності та виробляти ієрархію першочергових та другорядних цінностей, що мотивують її діяльність. Невротичний перфекціонізм характеризується надмірним, недосяжним прагненням до досконалості. Підґрунтям для невротичного перфекціонізму постає глибоко вкорінене почуття неповноцінності і вразливості, які занурюють людину в ауторуйнівні зусилля, і будь-яка справа чи навіть завдання перетворюються для неї на черговий загрозливий виклик. Невротичний перфекціонізм може утворювати «замкнене коло» негативного емоційного супроводу – провокуватись і викликати депресії, тривожність, спустошеність, низьку самоповагу.

Зарубіжні та вітчизняні автори, звертаючись до проблеми невротичного рівня перфекціонізму, вказували на його взаємозв'язок з дискомфортом чи іноді навіть деструктивними наслідками для організму. Так, О. Чала зазначає, що одним із симптомів перфекціонізму студентів, що корелює з деструктивною конфліктністю, є характер мотивації розв'язування проблемної ситуації (приміром, складання іспиту). В ході такої ситуації студент, носій здорового перфекціонізму, може переживати хвилювання і азарт, концентруючи увагу на власних можливостях і способах досягнення мети. Такий студент встановлює для себе високі стандарти, але при цьому орієнтований на успіх і отримує задоволення від досягнення важких цілей. Для студента з невротичним перфекціонізмом головним стимулом стає страх перед невдачею, а бажання стати краще – нав'язливою ідеєю, оскільки він завжди невдоволений собою. Доволі часто такий студент, прагнучи довести собі й іншим свої переваги, обирає еталон, який не відповідає його можливостям. Невротичний перфекціоніст встановлює для себе недосяжні цілі та стандарти не через амбіції чи задоволення, а через страх невдачі і відчуження. Відповідно, гонитва за ідеалом перетворюється на самопригнічення та породжує конфліктні взаємини з оточенням [9].

К. Хорні не вважає невротичним саме по собі прагнення бути якомога більш досконалим, максимально наблизитися до ідеалу. Автор акцентує увагу, що варто розділяти поняття «істинного ідеалу» і «невротичного ідеалізованого образу» себе [8, с. 27], адже істинний ідеал стимулює особистість, а невротичний пригнічує. Разом із тим, невротичний ідеалізований образ, на відміну від істинного ідеалу, є статичним і уособлює собою не мету, досягнення якої прагне людина, а фіксовану ідею, яку вона обоює. Істинний ідеал характеризується динамічністю і є тією силою, яка необхідна для росту та розвитку. Ідеалізований образ стає безперечною перешкодою до зростання особистості, оскільки заперечує недоліки або засуджує їх. Справжні ідеали ведуть до скромності, образ, який ідеалізується, веде до зарозумілості [8, с. 38]. К. Хорні розглядає перфекціонізм як такий, що спонукає до подолання страху й забезпечує волю і впевненість. Однак, з іншого боку, тенденція до вдосконалення збільшує залежність людини від інших членів суспільства, а підвищення вимог суспільства до індивіда збільшує прагнення останнього до вдосконалення, що призводить до

поневолення соціальними умовами, тому розходження між хворою на невроз і здоровою людиною лише кількісне.

Розглядаючи перфекціонізм як негативне явище, Д. Барнс описує перфекціоністів як людей, які демонструють нав'язливе, неослабне прагнення неможливих, недосяжних цілей і оцінюють себе залежно від своїх досягнень, «вимірюючи», визначаючи свою цінність продуктивністю, успішністю [12, с. 36]. Б. Сороткін також дає негативну оцінку перфекціонізму й пише, що це прагнення до неіснуючої досконалості, яка постійно тримає людину в напрузі й тривозі [13, с. 565–567]. Воно пов'язане з безліччю особистісних проблем, психосоматичних проявів, психопатологій різного ступеня важкості: мігренню, депресіями, анорексією і булімією, спробами суїциду тощо.

Таким чином, перфекціонізм на своєму невротичному рівні вираженості призводить до невротизації особистості, що проявляється на когнітивному, мотиваційному, емоційно-вольовому та психосоматичному рівнях. У ситуації досягнення актуалізуються невротичні когнітивні установки та переконання, що призводить до збільшення рівня невротизації.

Метою статті є виявлення та аналіз особливостей впливу перфекціонізму на виникнення невротичних проявів особистості в ситуації досягнення у зв'язку з переважанням однієї з мотиваційних тенденцій – «на досягнення успіху» чи «уникнення невдачі».

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Дослідницьку вибірку склали студенти віком від 17 до 21 року, що навчались на денній формі навчання в вищому навчальному закладі, у кількості 76 осіб. Було забезпечено репрезентативність вибірки за статевим розподілом (40 осіб досліджуваних жіночої статі та 36 осіб – чоловічої статі) та професійним спрямуванням (серед досліджуваних були присутні представники гуманітарних та природничих факультетів).

Дослідження проводилось у кілька етапів. Оскільки досліджуваними виступили студенти, то в якості значущої ситуації досягнення, що вимагала актуалізації ресурсів та спрямованості зусиль на активізацію досягальної активності, виступила ситуація складання екзаменаційної сесії. Досліджуваним пропонувалось заповнити психодіагностичні методики (Клінічний опитувальник для виявлення і оцінки невротичних проявів (К. К. Яхін, Д. М. Менделевич), Методика дослідження мотивації успіху і боязні невдачі (А. А. Реан) [6, с. 12–16], Опитувальник тривожності (Ч. Д. Спілбергера) [6, с. 84–89], Методика на визначення депресії (шкала Бека), Багатомірна шкала перфекціонізму П. Хьюїтта і Г. Флетта (адаптація І. І. Грачової) [3, с. 73–81], а також авторська методика з визначення типів перфекціонізму) під час перебування в умовах такої ситуації досягнення (здача екзаменаційного предмета) та у фоновій ситуації (перебування на канікулах).

У дослідженні було отримано наступні результати. Виявлено зв'язок між високим рівнем перфекціонізму та можливістю виникнення невротичних проявів у ситуації досягнення. У досліджуваних з високим рівнем перфекціонізму в умовах необхідності здачі академічних предметів спостерігалась актуалізація таких невротичних проявів, як ситуативна тривожність, невротичний депресивний настрій; особливо вираженою виявилась астенизація. В умовах переживання підвищеного рівня домагань та необхідності відповідати високим стандартам, зусилля студентів із завищеним рівнем перфекціонізму були спрямовані на досягнення ідеальних результатів. Прикладені на максимумі зусилля призводили до виснаження, вичерпання фізичних та психологічних ресурсів. Підвищення рівня ситуативної тривожності було зумовлено страхом не відповідати поставленим завданням, імовірністю виникнення помилок у ході реалізації запланованих цілей. Студенти-перфекціоністи в умовах перебування в стресовій ситуації відчували суб'єктивний дискомфорт, напруженість, стурбованість, яка призводила до вегетативного збудження (рис. 1).

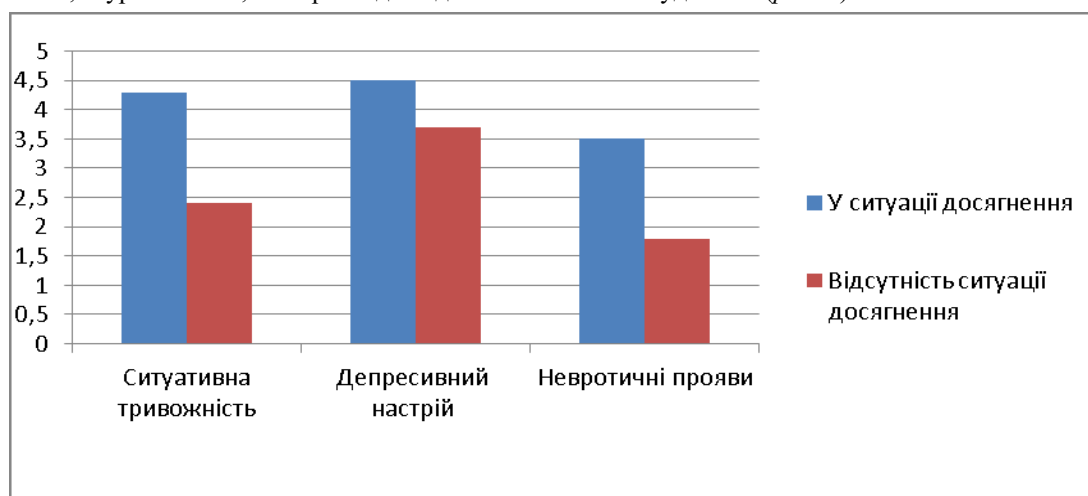

Рис. 1. Порівняння психодіагностичних даних студентів з високим рівнем перфекціонізму в умовах перебування в ситуації досягнення та її відсутності

Аналізу підлягав і взаємозв'язок рівня перфекціонізму та академічної успішності. Було виявлено нелінійний кореляційний зв'язок: рівень академічної успішності зростає до середнього рівня перфекціонізму; на високому рівні перфекціонізму тенденція до зростання нівелювалася. Іншими словами, студенти з середнім рівнем перфекціонізму мали такий же рівень академічної успішності, як і студенти з високим рівнем перфекціонізму.

Високий рівень напруження, зусилля, спрямовані на ідеальні результати, які не завжди оцінювались на найвищому рівні, усвідомлення того, що посередні зусилля інших студентів призводять до такого ж результату, викликало підвищення рівня невротичної депресії. Перешкоди, які виникали на шляху досягнення студентами поставлених цілей, призводили до зниження настрою, втрати відчуття задоволеності від життя, появи песимістичних думок та переконань. Депресивний настрій у студентів з підвищеним рівнем тривожності можна пояснити підвищеною увагою перфекціоністів до власних невдач, їх переоцінкою, нездатністю програвати та робити висновки.

З урахуванням факту переважання у студентів однієї з мотиваційних тенденцій – на досягнення успіху чи уникнення невдачі (за методикою А. А. Реана) – виявлено зв'язок невротизації особистості з вибором орієнтації на уникнення невдачі. Починаючи справу, орієнтовані на уникнення невдачі досліджувані вже наперед бояться можливих помилок, думають про шляхи уникнення таких гіпотетичних невдач, а не про способи досягнення успіху. За таких умов відбувається уникнення відповідальних завдань, можлива поява стану, близького до панічного.

Аналіз отриманих результатів дозволив побудувати регресійну модель прогнозу можливості виникнення невротичних проявів у ситуації досягнення (на основі застосування статистичного методу лінійної регресії). Регресійне рівняння має такий вигляд:

$$a = 0,32v_1 + 0,18v_2 + 0,27v_3, \text{ де}$$

a – невротичні прояви,

v₁ – високий рівень перфекціонізму,

v₂ – особистісна тривожність,

v₃ – мотиваційна тенденція уникнення невдачі.

Отже, виникнення невротичних проявів студентів у ситуації досягнення обумовлено високим рівнем перфекціонізму, домінуванням мотиваційної тенденції на уникнення невдачі, високим рівнем особистісної тривожності. Вказані особистісні характеристики виступають предикторами невротизації особистості, викликають відчуття психологічного дискомфорту та перешкоджають повноцінній реалізації особистісних ресурсів в академічній ситуації досягнення.

Висновки. Перфекціонізм є складним багаторівневим конструктом, до вивчення якого звертались вітчизняні та зарубіжні дослідники. Перфекціонізм тісно пов'язаний з особливим видом мотивації особистості, яка актуалізується в різних ситуаціях, що постають перед нею на кожному кроці сучасного життя і вимагають мобілізації внутрішніх ресурсів та зусиль для отримання бажаних результатів та реалізації поставлених цілей. Психологи виділяють кілька рівнів перфекціонізму: адаптивний (конструктивний) та дезадаптивний (невротичний). У своїх конструктивних формах перфекціонізм може сприяти досягальній активності особистості, спрямовувати зусилля на отримання високих результатів. Проте, деструктивні форми перфекціонізму не лише перешкоджають адаптації людини в соціумі, а й призводять до невротизації, відчуття внутрішнього дискомфорту.

У дослідженні невротичних проявів перфекціонізму особистості брали участь студенти, що перебувають в ситуації досягнення, якою постає академічна ситуація здачі екзамену. Виходячи з отриманих даних, у досліджуваних з високим рівнем перфекціонізму в ситуації досягнення відбувається виникнення невротичних проявів, таких як тривожність, невротична депресія, астения. На основі отриманих кореляційних взаємозв'язків було побудовано регресійну модель прогнозу можливості виникнення невротичних проявів у ситуації досягнення, де основними предикторами були високий рівень перфекціонізму, домінування мотиваційної тенденції на уникнення невдачі та особистісна тривожність.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому дослідження може бути спрямоване на структурування невротичних проявів, що супроводжують деструктивний (невротичний) рівень перфекціонізму в ситуації досягнення; виявлення особистісних характеристик, що входять до конструкту деструктивного перфекціонізму. Подальші дослідження можуть проводитись у руслі аналізу поведінкових стратегій та основних переконань (уявлень), що використовуються досліджуваними з високим рівнем перфекціонізму та домінуванням у них мотиваційної тенденції на уникнення невдачі.

Список використаних джерел

1. Гаранян Н.Г. Перфекционизм и психические расстройства (обзор зарубежных эмпирических исследований) / Н.Г. Гаранян // Терапия психических расстройств. – 2006. – № 1. – С. 23–31.
2. Гаранян Н.Г. Структура перфекционизма как личностного фактора депрессии / Н.Г. Гаранян, А.Б. Холмогорова, Т.Ю. Юдеева // Материалы международной конференции психиатров. – М. : Фармединфо, 1998. – С. 206–207.
3. Грачева И.И. Адаптация методики «Многомерная шкала перфекционизма» П. Хьюитта и Г. Флетта / И.И. Грачева // Психологический журнал. – 2006. – Т. 27. – № 6. – С. 73–81.

4. Грачева И.И. Уровень перфекционизма и содержание идеалов подростков / И.И. Грачева // Психологические исследования личности : сборник работ молодых ученых. – М. : Институт психологии РАН, 2005. – С. 16–36.
5. Ильин И.П. Перфекционизм здоровый и невротический: как развить первый и избавиться от второго / И.П. Ильин [Электронный ресурс]. – Режим доступа до журн. : http://www.elitarium.ru/2012/03/23/perfekcionizm_zdorovyj_nevroticheskij.html
6. Карелин А.А. Психологические тесты / А.А. Карелин. – М. : ВЛАДОС, 2002. – Т. 1. – 312 с.
7. Лоза О.О. Психологічний аналіз феномену перфекціонізму: підходи до визначення / О.О. Лоза // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2010. – Т. XI. – Ч. 6. – С. 213–221.
8. Хорни К. Невротическая личность нашего времени / К. Хорни. – СПб. : Питер, 2002. – 224 с.
9. Чала О.А. Перфекціонізм як детермінанта деструктивної конфліктності юнацтва / О.А. Чала [Електронний ресурс] // Вісник психології і педагогіки : збірник наук. праць / Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка ; Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. – Вип. 8. – К., 2012. – Режим доступу до збірника : http://www.psych.kiev.ua/Збірник_наук._праць._Випуск_8
10. Ясная В.А. Перфекционизм: история изучения и современное состояние проблемы / В.А. Ясная, С.Е. Ениколопов // Вопросы психологии. – 2007. – № 4. – С. 157–167.
11. Ясная В.А. Современные модели перфекционизма [Электронный ресурс] / В.А. Ясная, С.Н. Ениколопов // Междисциплинарный научный психологический журнал «Психологические исследования». – 2013. – № 6. – Режим доступу до журн. : <http://psystudy.ru/index.php/num/2013v6n291896>
12. Burns, D.D. The perfectionist's script for self-defeat / D.D. Burns // Psychology Today. – November – 1980. – P. 34–52.
13. Sorotzkin, V. The quest for perfection: Avoiding guilt or avoiding shame? / V. Sorotzkin // Psychotherapy. – 1985. – Vol. 22. – P. 564–571.
14. Stober, J. Worry Procrastination and perfectionism: Differentiation amount of worry, Pathological Worry. Anxiety and Depression / J. Stober, J. Joorman // Cognitive therapy and research. – 2001. – Vol. 1. – P. 45–60.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Garanjan N.G. Perfekcionizm i psichicheskie rasstrojstva (obzor zarubezhnyh jempiricheskikh issledovanij) / N.G. Garanjan // Terapija psichicheskikh rasstrojstv. – 2006. – № 1. – S. 23–31.
2. Garanjan N.G. Struktura perfekcionizma kak lichnostnogo faktora depressii / N.G. Garanjan, A.B. Holmogorova, T.Ju. Judeeva // Materialy mezhdunarodnoj konferencii psichiatrov. – M. : Farmedinfo, 1998. – S. 206–207.
3. Gracheva I.I. Adaptacija metodiki «Mnogomernaja shkala perfekcionizma» P. H'juitta i G. Fletta / I.I. Gracheva // Psihologicheskij zhurnal. – 2006. – T. 27. – № 6. – S. 73–81.
4. Gracheva I.I. Uroven' perfekcionizma i sodержanie idealov podrostkov / I.I. Gracheva // Psihologicheskie issledovanija lichnosti : sbornik rabot molodyh uchenyh. – M. : Institut psihologii RAN, 2005. – S. 16–36.
5. Il'in I.P. Perfekcionizm zdorovyj i nevroticheskij: kak razvit' pervyj i izbavit'sja ot vtorogo / I.P. Il'in [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu do zhurn. : http://www.elitarium.ru/2012/03/23/perfekcionizm_zdorovyj_nevroticheskij.html
6. Karelin A.A. Psihologicheskie testy / A.A. Karelin. – M. : VLADOS, 2002. – T. 1. – 312 s.
7. Loza O.O. Psihologichnij analiz fenomenu perfekcionizmu: pidhodi do viznachennja / O.O. Loza // Problemi zagal'noji ta pedagogichnoji psihologiji : zb. nauk. pr. Institutu psihologiji imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukrajinj. – 2010. – T. III. – Ch. 6. – S. 213–221.
8. Horni K. Nevroticheskaja lichnost' nashego vremeni / K. Horni. – SPb. : Piter, 2002. – 224 s.
9. Chala O.A. Perfekcionizm jak determinanta destruktivnoji konfliktnosti junactva / O.A. Chala [Elektronnij resurs] // Visnik psihologiji i pedagogiki : zbirnik nauk. prac' / Pedagogichnij institut Kyjiv'skogo universitetu imeni Borisa Grinchenka ; Institut psihologiji i social'noji pedagogiki Kyjiv'skogo universitetu imeni Borisa Grinchenka. – Vip. 8. – K., 2012. – Rezhim dostupu do zbirnika : http://www.psych.kiev.ua/Zbirnik_nauk._prac'._Vipusk_8
10. Jasnaja V.A. Perfekcionizm: istorija izuchenija i sovremennoe sostojanie problemy / V.A. Jasnaja, S.E. Enikolopov // Voprosy psihologii. – 2007. – № 4. – S. 157–167.
11. Jasnaja V.A. Sovremennye modeli perfekcionizma [Elektronnij resurs] / V.A. Jasnaja, S.N. Enikolopov // Mezhdisciplinarnyj nauchnyj psihologicheskij zhurnal «Psihologicheskie issledovanija». – 2013. – № 6. – Rezhim dostupu do zhurn. : <http://psystudy.ru/index.php/num/2013v6n291896>
12. Burns, D.D. The perfectionist's script for self-defeat / D.D. Burns // Psychology Today. – November – 1980. – P. 34–52.
13. Sorotzkin, V. The quest for perfection: Avoiding guilt or avoiding shame? / V. Sorotzkin // Psychotherapy. – 1985. – Vol. 22. – P. 564–571.
14. Stober, J. Worry Procrastination and perfectionism: Differentiation amount of worry, Pathological Worry. Anxiety and Depression / J. Stober, J. Joorman // Cognitive therapy and research. – 2001. – Vol. 1. – P. 45–60.

Vavilova, A.S. Neurotic manifestations of perfectionism in situations of achievement. The article presents the results of research on neurotic manifestations of perfectionism in situations of achievement.

Although there are many definitions of perfectionism, most researchers define perfectionism as striving for quality performance, meeting high standards and achieving excellence in its activities. Researchers distinguish two levels of perfectionism: adaptive (constructive) and maladaptive (destructive). Maladaptive perfectionism is often associated with individuals' psychological difficulties due to high self-criticism, setting unrealistic goals and the destructive desire for perfection. The article deals with the analysis of the role of perfectionism in the development neurotic symptoms in situations of achievement due to the predominance of one of the motivational tendencies - success or failure avoidance.

The investigation was conducted on a sample of students using psychometric instruments in situations of achievement (exam taking) and in neutral situations. The investigation found that increased levels of perfectionism in situations of achievement resulted in individuals' manifesting neurotic symptoms which included anxiety, neurotic depression and asthenia. Based on the found

correlations the author built a regression model to predict the individuals' neurotic manifestations in situations of achievement with the main predictors being high levels of perfectionism, predominant failure avoidance motivation and anxiety.

Keywords: perfectionism, neurotic manifestations, achievement motivation, success, failure avoidance, maladaptation.

Відомості про автора

Вавилова Альона Сергіївна, магістр, студентка факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Vavilova, Alyona Sergiivna, master, student of the Faculty of Psychology, Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, Ukraine.

E-mail: a.vs07@yandex.ua

УДК.159.923:159.942.5

Дмитріюк Н.С.

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ДЕПРИВОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Дмитріюк Н.С. Науково-практичний аспект проблеми депривованої особистості. У статті представлено поняття «депривація» з позиції наукового та практичного розгляду зарубіжних та вітчизняних учених. Проаналізовано існуючі інтерпретації вивчення особистості в умовах депривації. Показано механізми попередження, подолання та профілактики психічної депривації. Розкрито роль почуттєвих зв'язків матері і дитини. Доведено, що формування прихильності до матері є життєво необхідною умовою та зумовлює розвиток психіки як визначальної і рушійної сили у стані оновлення особистості, її соціалізації, усвідомленні власного «Я».

Ключові слова: психічна депривація, особистісний розвиток, емоційний дискомфорт, профілактика депривації, корекція депривації.

Дмитриук Н.С. Научно-практический аспект проблемы депривированной личности. В статье представлено понятие «депривация» с позиции научного и практического рассмотрения зарубежных и отечественных ученых. Проанализированы существующие интерпретации изучения личности в условиях депривации. Показаны механизмы предупреждения, преодоления и профилактики психической депривации. Доказано, что формирование благосклонности к матери есть жизненно необходимым условием и предопределяет развитие психики как определяющей и движущей силы в состоянии обновления личности, ее социализации, осознании собственного «Я».

Ключевые слова: психическая депривация, личностное развитие, эмоциональный дискомфорт, профилактика депривации, коррекция депривации.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства виникає потреба в гуманізації взаємин, кристалізації психолого-педагогічних знань як важливого засобу, що впорядковує та розвиває внутрішній світ людини.

У той же час економічна нестабільність, соціальна нерівність, прояви ворожого націоналізму, активізація злочинності, тероризму, технологічні катастрофи та соціальні потрясіння зумовлюють деприваційні впливи на становлення та розвиток дітей і молоді. У такому контексті виникає безліч проблем, які полягають у виявленні різних видів незадоволення індивіда у позитивних емоціях, батьківському спілкуванні, родинному затишку, соціальних благах, соціальному статусі, роботі. Такий стан сучасної соціально-психологічної ситуації у сфері навчання та виховання вимагає попередження пагубних деприваційних впливів.

Поняття депривації характеризується як психічний стан, що виникає внаслідок таких життєвих ситуацій, в яких у суб'єкта відсутні можливості для задоволення його основних (життєвих) психічних потреб достатньою мірою впродовж тривалого часу. Вплив психічної депривації частіше асоціювали з невеликими групами населення: дітьми, які проживали в закладах інтернатного типу або довго знаходились без батьків у лікарні (так званий «госпіталізм»), людьми похилого віку, інвалідами, які теж знаходились у державних закладах, та людей певних професій, праця яких пов'язана з ізоляцією та збідненим середовищем [1].

Та поступово завдяки новим дослідженням приходиться розуміння того, що проблему психічної депривації потрібно розглядати значно ширше. Сучасні соціально-економічні процеси відображаються на людях нестачею часу, сил та можливостей для спілкування навіть з родиною, ускладнюють задоволення головних психічних потреб: у безпеці, повазі, любові, емоційному прийнятті та взаємодії з близькими. Тобто вплив психічної депривації поступово може стати загальним для усього суспільства [3; 4; 12].

Саме тому є актуальним науково-практичний аспект розвитку та становлення особистості в умовах психічної депривації у сучасному суспільстві.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Аналіз стану дослідження проблеми депривації свідчить про те, що наукова думка щодо питань психології депривації, її різних видів та впливу на поведінку особистості збагачена глибокими дослідженнями проблеми. У науковій літературі представлено психічні та фізіологічні особливості розвитку дітей в умовах депривації (І.В. Дубровіна, Є.І. Захарченко, Т.М. Землянухіна, Н.І. Карасьова, Й. Лангмейер, М.І. Лісіна, З. Матейчик, В.С. Мухіна, А.М. Прихожан, А.Г. Рузьська, О.П. Тимошенко, Н.Н. Толстих та ін.).